

Les millors obres de les lletres gironines (17) Memòries de la revolució, de la guerra i de l'exili

La projecció internacional d'Alexandre Deulofeu, de l'Argentina a Dinamarca, ultrapassa Figueres i l'Empordà; el preocupà, de forma notable, el passat, i si bé la seva obra més coneguda és «La matemàtica de la història», té una gran producció de la qual remarcuem les seves memòries, que esdevenen una de les millors cròniques del dur període que li tocà de viure.

Literatura i història en una gran obra

Josep Maria Figueres
PROFESSOR DE LA UAB

Aquestes memòries, en dos volums, el primer centrat en la guerra i fonamental per conèixer el conflicte a l'Empordà, i el segon en l'exili (Montpeller, Burdeus...) fins la tornada el 1947, contenen el dia a dia dels anys trenta vistos per un escriptor molt suggestiu. A *Memòries de la revolució, de la guerra i de l'exili* hi apareixen les vivències del dia a dia, fotografies i també altres materials rellevants per a contemplar la vida quotidiana, com uns apèndixs amb poemes, uns sonets dedicats a la seva esposa i afegitons memorialístics. Són tanmateix una aportació de relleu per la categoria, intel·ligència i habilitat del narrador.

Ens trobem amb un escriptor actiu i compromès amb el seu temps. A la tornada de l'exili no podrà continuar l'activitat docent que mantenia a l'Institut figuerenc de secundària. Haurà de recloreure's, com tants i tants republicans cultes, i sobreviure gràcies a la farmàcia que conreava d'abans. A

l'exili escriu força, és redactor de la revista *El Poble Català*, que dirigeix Jaume Miravittes. Visita amics, especialment interessant és la visita a Prada a Pompeu Fabra i Pau Calsals. Aquest li guardarà els seus papers en un acte de generositat.

La dura vida de l'exili es manté amb mil i un oficis, de la verema a l'hort, de ser un obrer a tocar el piano i el saxo amb una trou-

pe itinerant. Es belluga per les grans ciutats de la diàspora catalana -Tolosa, Montpeller, Prada...- fins que gairebé deu anys després torna al seu Empordà.

La crònica de la revolució, on fou alcalde de Figueres i testimoni de primera línia, dels mesos complexos de guerra, amb els atemptats ferotges dels dits incontrolats fins el maig del 1937 i els bombardeigs a pobla-

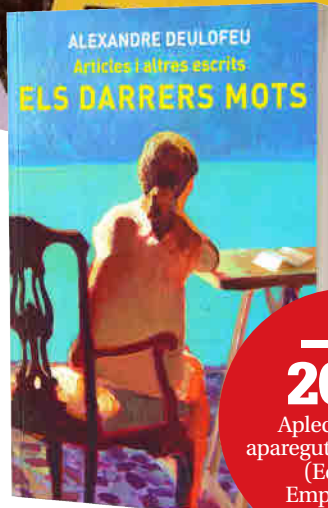
1958

Edició catalana d'un assaig d'alt nivell que exposa l'origen català del romànic.

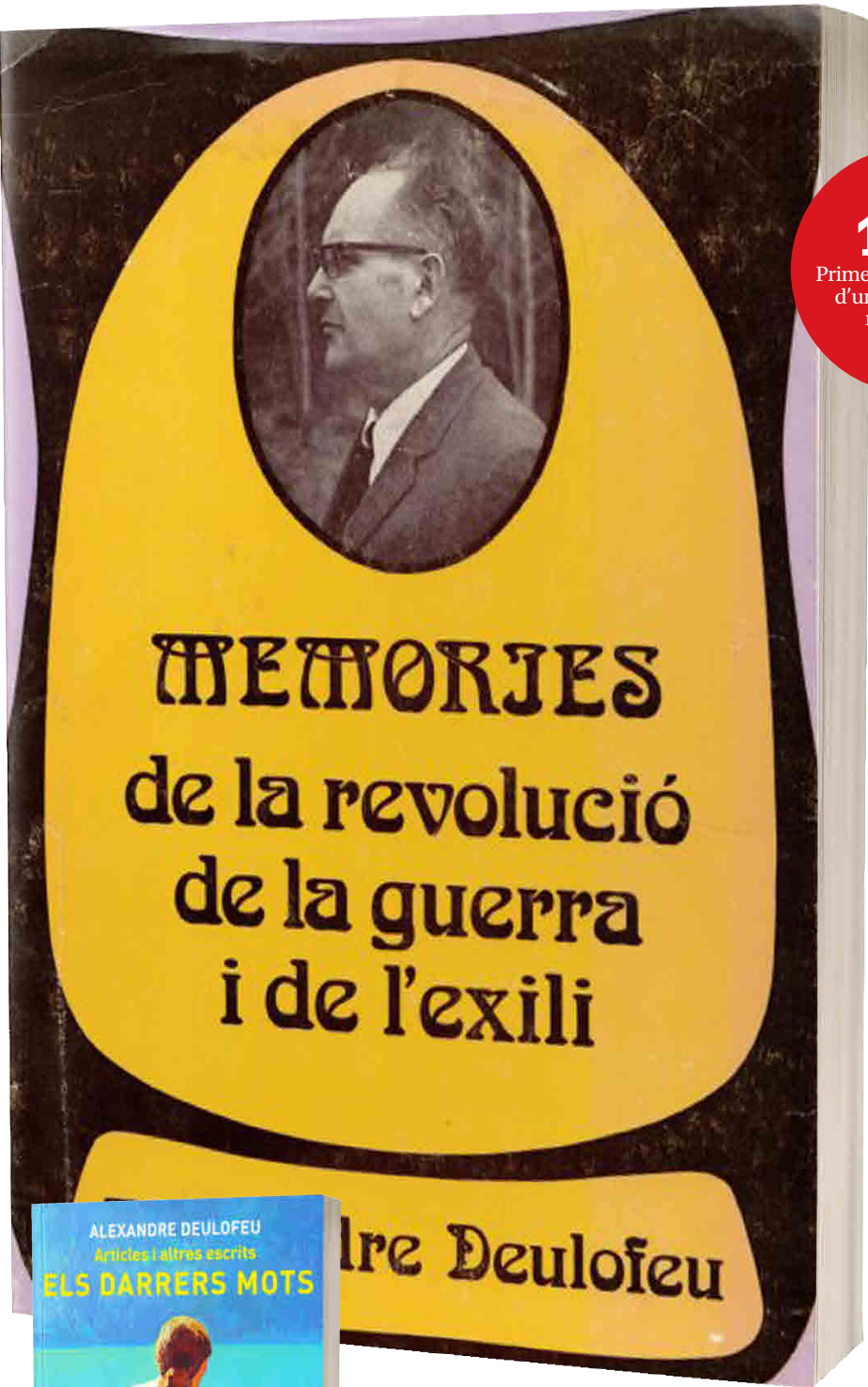
1970

Edició del primer volum de la sèrie *Matemàtica de la història* (Editorial Emporitàna).

2012

Aplec d'articles apareguts a *El Federal* (Editorial Emporitàna).

1974

Primera i única edició d'unes excel·lents memòries.

ció civil i cases particulars, i carrers i places, sense objectius militars, dels dits cristians i civilitzats defensors de l'ordre (!). És així un testimoni de primer ordre, una prosa periodística de ritme, detallista, hi apareixen els seus amics, com Josep Puig i Pujades o Ramon Guardiola i també les activitats i centres que la fan ser també una història de la capital de l'Empordà de primer ordre. El gran mèrit, el volum d'informació, no es deu a una memòria privilegiada sinó a la seva capacitat d'escriptura, els dietaris, detallistes, aporten moltes dades però en aquest cas no són del món particular i íntim, que també hi apareix sense excessos, sinó de la seva responsabilitat com a observador privilegiat, per formació i cultura, per alt nivell formatiu i les capacitats expressives que la configuren com una obra de molt i molt interès més enllà dels especialistes locals o dels estudiosos del conflicte. De bon llegir i editada en una única edició el 1974 per l'Editorial Emporitàna.

De bon llegir i editada en una única edició el 1974 per l'Editorial Emporitàna.

Alexandre Deulofeu

De la Rambla de Figueres al món

Alexandre Deulofeu i Torres (L'Armentera, 1903 -Figueres 1978), farmacèutic i químic, és conegut especialment per les seves aportacions singulars en la concepció de la història com a creador d'una visió innovadora a partir d'una teorització sobre els cicles històrics. Estudià el batxillerat a Institut Ramon Muntaner de Figueres. Estudià farmàcia a la Universitat de Barcelona i a la popular plaça de la Palmera de Figueres, encara obert i regentat per un nét, hi ha l'establiment on hi treballà en tornar de l'exili. Publicà llibres de química i tingué una profunda estimació a la ciutat, la comarca i el país. Políticament fou republicà i catalanista. Arran de la proclamació de la República, un Deulofeu jove i inquiet s'implica en la vida municipal. És regidor i serà alcalde de la ciutat com explica en el llibre de memòries que ens ocupa, un treball viu en estil, àgil en la força narrativa,

Com a estudiós de l'art publicà diverses obres sobre el romànic, Sant Pere de Roda, així ho escriu, amb comentaris i anàlisis ben suggestives sobre l'art romànic. Destacà com a teoritzador dels cicles de la història que desperten interès acadèmic més enllà de la curiositat de qui pre-diu esdeveniments com l'enderrocament del mur de Berlín i la reunificació alemanya, la desintegració de Iugoslàvia i de la URSS, l'ascens de la Xina, etc. Per al futur immediat ha predit la desintegració d'Espanya i de França.

Deulofeu guanya oposicions i és catedràtic a l'Institut de la seva ciutat. En tornar després de l'exili, com tants professors, no podrà seguir en la docència. Abans de la guerra publica en editorials de prestigi i en les locals i assolix reconeixement social pel seu compromís social i polític. De Juli Gutiérrez i Deulofeu tenim una recopilació que ens mostra aquesta etapa republicana amb detall. Es tracta d' *Articles i altres escrits*. Els darrers mots que apleguen els articles de la premsa: *Empordà Federal* (1930-1937), la seva revista per ideologia i simpatia, el setmanari de les esquerres, i posteriorment, altres com *Destino*, *Canigó*, *Revista de Girona*... Es fixa també en les aportacions de la *Matemàtica de la història*, extensa, variada, dispersa en llibres i articles i també ofereix inèdits.

En tornar de l'exili segueix escrivint i molt. Dóna a conèixer les seves teories i ho fa en articles i llibres. Demuestra que l'Empordà és el bressol de l'art romànic, a *Destino* per exemple i com la difusió va de sud a nord i d'est a oest, Sant Quirze de Colera (800), Sant Genís les Fonts (819)... Estima els monuments del passat i li dol el patrimoni que és malmet arreu de la comarca i se'n preocupa per pre-

servar-lo però el centre, a més de la família i el treball, és la seva *Matemàtica de la història*, títol que dona a la seva obra general. Així, per exemple, contemplar la fotografia de Palol Sabaldòria esdevé una imatge trista quan penses l'ahir i veus l'avui del monument. L'anàlisi de Deulofeu de l'*opus spicatum*, la distribució de les pedres en forma d'espina de peix és ben suggestiva.

Del romànic empordanès escriu articles i la guia *Sant Pere de Roda. Importància, història i art*. En veiem la quarta edició del 1970 de l'editorial Emporitàna, que ha tingut cura de l'edició de bona part de la seva obra. *L'Empordà, bressol de l'art romànic* (1961) a l'editorial Selecta esdevé una molt suggestiva obra on la capacitat d'observació i anàlisi del polític, i també químic i assagista, hi sura. Aquesta idea anirà apareixent diverses vegades desenvolupada, l'Empordà és l'origen del romànic i, per extensió *Catalunya, mare de la cultura europea* (1976).

Deulofeu publica moltes obres d'impacte i actualitat com *Catalunya i l'Europa futura* el 1934 (Editorial Catalònia), amb pròleg de Rovira i Virgili, que el qualifica d'«esperit selecte, inquiet, apassionat pels estudis polítics i socials». Recorda una polèmica, en una tertúlia, a Figueres, després d'una conferència el 1930. En ella coneix les teories de Deulofeu i la discussió és intensa i sentida. «Quina polèmica de quinze veus, la d'aquell vespre!» Rovira hi participa, escriu: «Jo estava encisat de veure que aquells temes de doctrina política i d'interpretació història, eren plantejats i debatuts en una petita sala d'un casino polític comarcal. I com que el cor se me n'hi anava, vaig prendre part en l'amistosa discussió». Comparteix taula, diu també, amb l'amic comú Puig i Pujades. Rovira considera molt positivament el treball que prologa. Escriu: «En tot allò que considero essencial, la trobo excel·lentment orientada». Tot i alguna reserva puntual s'identifica amb l'autor per ideologia, esquerrana, per sentit connacional, són compatriotes amb una catalanitat essencial, i per l'interès del que escriu Deulofeu.

Amb creativitat i constància en el treball, Deulofeu articula una exposició singular i innovadora que avala amb els seus estudis i lectures, viatges per Europa fixant-se especialment en les construccions i que ha estat sovint negligida per la concepció dels historiadors a negar-se a la previsibilitat quan s'introdueixen factors com els imponderables, en història econòmica, l'atzar o les tendències. Sigui com sigui, Deulofeu, agosarat com només ho poden ser els empordanesos, dedicà la vida a l'estudi de la història per a poder-ne extreure una teoria que bateja com la *Matemàtica de la història*.

Un fragment

Els bombardeigs de Figueres

Les memòries, basades en uns quaderns, dietaris, seguien el dia a dia amb proximitat, amb detall, i així la fidelitat és bona a diferència d'altres volums memorialístics, amb records incomplets o, pitjor, amb comentaris del present i que perden el sentit històric per passar a l'assagístic; Deulofeu, amb força narrativa, ofereix unes descripcions d'alt interès i de molt bon llegir que sedueixen al lector i enganxen, malgrat el tòpic, com una novel·la

«El dia 20 de gener de l'any 1938 va tenir lloc el primer bombardeig de Figueres. Els seus efectes, el mateix d'ordre material que moral, foren insignificants. Les

bombes caigueren als voltants de l'estació i produïen petits desperfectes; a més, fou un bombardeig ben poc espectacular. Tingué lloc a la matinada. Hi hagué importants sectors de la població que no sentiren ni les ex-

plosions. Nosaltres que vivíem relativament a prop de l'estació, ens vam despertar, més que pel soroll, pel tremolament de la casa, que fou bastant intens. La Nuri, la meua filla gran, tenia sis anys, i es va espantar

molt; la Tat, la petita, de dos anys, no es va adonar de res. Aquell mateix moment vaig decidir el trasllat de la meua família al mas, i aquest tenia lloc aquell matí mateix. Aquest bombardeig no alterà per a res la vida de la ciutat. La gent s'ho prengué, més que com una desgràcia, com un fet nou i interessant, precisament per la seva novetat. Tothom anà, aquell dia, a veure els desperfectes i els sots fets per les bombes. Les escoles, igualment, no experimentaren, almenys en quantitats apreciables, disminució del cens escolar.

El segon bombardeig tingué lloc el dia 23 de gener. Era un diumenge al matí. Feia un dia magnífic. Devien ésser prop de les dotze. El parc i els carrers de Figueres estaven plens de gent que aprofitaven la bellesa del

dia per a passejar. Jo em trobava amb la meua família al mas. Fou la sensació més gran de destrucció que he experimentat en la meua vida. Les explosions prengueren unes proporcions apocalíptiques. El dia quiet i el lleu oratge que venia del nord ens portava el so amb una intensitat com no ho he vist repetit una segona vegada. El ressò de les muntanyes que teníem al sud van multiplicar les vibracions i vam tenir la impressió que, de Figueres, no en podien quedar sinó ruïnes. La meua mare i la meua nena gran, que en aquell moment eren al bosc, vingueren espantades creient que havien bombardejat el mas. Pocs moments després veiérem passar en direcció a la mar els avions platejats. La impotència i la desesperació ens crispaven els nervis, i incons-

cientment serràvem les dents i cloïem els punys.

Em vaig disposar a marxar a Figueres. Els meus familiars no volien que em mogués. Els vaig fer veure el meu deure i van cedir. Vaig anar a canviar-me de roba. Vaig baixar de nou i, després d'haver tret l'auto de sota els porxos on el guardava, al moment que m'acomiadava, es distingiren al fons de la mar i en direcció a Figueres les siluetes de sis avions de bombardeig. La sang se'ns glaçà a les venes. Tornaven a Figueres; dintre uns moments sentiríem les noves explosions. En aquell moment estaven a punt de perdre la vida o de quedar inutilitzats els nostres parents, amics nostres, ciutadans amb qui convivia tots els dies. Vèiem la catàstrofe i no la podíem evitar. Si la marxa

dels primers avions ens produí un desbordament de ràbia, la vinguda dels nous avions i la nostra impotència ens produí una sensació de desesperació i d'aclaparament. No tardàrem gaire a sortir d'aquest estat. Unes explosions més intenses encara que les primeres ens digueren que el nou bombardeig estava complert.

Després d'aquest segon bombardeig vaig desistir en absolut d'anar a Figueres. L'estat de nerviosisme dels meus familiars i especialment de la meua nena gran em preocuparen i vaig tenir prou treballs per a tranquil·litzar-los. Aquell dia no vam dinar. A la tarda uns amics d'Ordis van assabentar-nos del nombre de les víctimes. El dilluns al matí tornàrem a Figueres. La nostra ciutat tenia un aire trist, un aire de dol, una sensació que

no era deguda precisament a les cases destruïdes, sinó a un fenomen d'ordre immaterial, però que planava com una llosa de plom per sobre l'ambient. La nostra ciutat havia provat d'una manera dura la grapa del monstre.

Aquest bombardeig portà la desorganització de la vida figuerenca. Molts ciutadans, temoritzats, començaren a buscar aixopluc en els pobles i masos de l'Empordà. El contingent escolar disminuï considerablement. Suspenguérem les sessions de música i les funcions del Teatre-Escola. Figueres iniciava la tragèdia que l'havia de fer la ciutat màrtir de Catalunya. El tercer bombardeig s'escaigué el dia 7 de febrer de 1938, a dos quarts de deu del matí. Era un dilluns. (...)

